

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด*

BUDDHIST LEADERSHIP OF PHRA KHATTIYA WONGSA SCHOOL
CONSORTIUM ADMINISTRATORS UNDER THE OFFICE OF ROI ET
SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA

สุกัลยา ยกน้อย¹, กฤตยากร ลดาวัลย์²
Sukanlaya Yoknoy¹, Kittayakorn Ladawan²
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2}
Email : Sukanlaya.rw101@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากร ที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา จำแนกตาม ตำแหน่ง ระดับ การศึกษา และประสบการณ์การทำงาน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของบุคลากรที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร และครูผู้สอน จำนวน 219 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบค่าที (t-test) และสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว F-test (One-Way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุดได้แก่ ด้านธัมมัญญตา รู้จักหลักการ รองลงมาคือ ด้านมัตตัญญตา รู้จักประมาณ ด้านปริสัญญตา รู้จักชุมชน ด้านอตถัญญตา รู้จักตน ด้านกาลัญญตา รู้กาล ด้านบุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านอตถัญญตา รู้จักผล 2) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานโดยรวมไม่แตกต่างกัน 3) ข้อเสนอแนะ ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ และเป้าประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อพัฒนาสถานศึกษาในระยะสั้นและระยะยาว ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี กำหนดนโยบายในการบริหารงานที่สอดคล้องกับทรัพยากร ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธ; ผู้บริหารสถานศึกษา; กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา

ABSTRACT

The objectives of this thematic were 1) to study the Buddhist leadership 2) to compare the opinions of personnel towards the Buddhist leadership, classified by position, level of education, and work experience, and 3) to study the recommendations of personnel towards the Buddhist leadership. The sample group consisted of 219 administrators and teachers. The statistical used were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way analysis of variance F-test (One way ANOVA).

The results found that: 1) Buddhist leadership of the Phra Khattiya Wongs school consortium administrators under the Roi Et Secondary Educational Service Area Office, overall was at a high level. Considering each aspect ordered from the highest to the lowest average, they were Dharmannuta: knowing the principles, followed by Mattannuta: knowing how to be temperate, Parisannutà: knowing the society, Attannuta: knowing oneself, Kalanyuta: knowing the proper time, Puggalannutà: knowing the individual, and the lowest average was the Atthannuta: knowing the purpose. 2) The results of comparing the level of opinions towards the Buddhist leadership, classified by position, educational qualifications, and work experience, overall was no difference. 3) Recommendations for Buddhist leadership of school administrators, school administrators should be a person with leadership appropriate to the situation in school administration, a vision should be set with clear goals to develop school both in the short and long term, and behave as a good role model, set policies for management that were consistent with resources in school administration, there should be an opportunity for parents, communities, and external organizations to participate in school development.

Keywords : Buddhist leadership ; School administrators ; Phra Khattiya Wongs School

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ช่วงเวลาที่ผ่านมาส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาสังคม โดยเฉพาะปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยเรา อาทิเช่น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหา การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาแหล่งอบายมุขแหล่งเรีงรมย์ การขาดความรับผิดชอบต่อ สังคม เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการที่จะต้องช่วยกันเร่งบริหารจัดการ พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมให้กับสังคมไทยเหมาะสมให้แก่เด็ก เยาวชน และพลเมืองของประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่รับกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม โดยปราศจากภูมิคุ้มกัน ประชาชนในทุกภาคส่วนของสังคมไทยที่นับวันจะห่างไกลศาสนา ขาดการนำหลักธรรม คำสอนของศาสนาไปประพฤติปฏิบัติใน

ชีวิตประจำวัน ละเลยเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ทำให้ปัญหาสังคมทวีความรุนแรงมากขึ้น (พระครูพิศาลจริยากร เลขธมโม (สังข์ขาว), 2562)

การศึกษาจึงถือได้ว่ากลไกสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะการศึกษาจะพัฒนาทักษะ ความรู้ความสามารถ ภายใต้งานอดิเรกนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การศึกษาเป็นทางออกในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างดี และผู้บริหารสถานศึกษาก็น่าจะเป็นความหวังของสังคมที่จะมีภาวะผู้นำตามหลักธรรมซึ่งเป็นต้นแบบให้แก่ครู นักเรียน บุคคลอื่น ๆ ในสังคม ตามความมุ่งหมายในการพัฒนาการศึกษาของประเทศตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2545 ฉบับที่ 3 พุทธศักราช 2553 และฉบับที่ 4 พุทธศักราช 2562 หมวดที่ 1 มาตราที่ 6 ที่ต้องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) เห็นได้ว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ทั้งนี้การบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นมืออาชีพ มีการบริหารจัดการเรียนการสอนและสภาพแวดล้อมต่างๆ จนเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ตรงตามวัตถุประสงค์นั้น (ขวัญพิชชา มีแก้วรี, 2562)

การบริหารสถานศึกษานั้น ถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องการให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและคุณธรรม มีจริยธรรม วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสังคมโลกได้ พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวถึงหลักความเป็นจริงของธรรมชาติ ทั้งนี้หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิตในปัจจุบัน โดยเฉพาะการบริหารตามแนวพุทธธรรม ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารงานและการบริหารตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา (มลวิภา สีขเรศ, 2559) การบริหารคน การบริหารงาน ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นถือว่ามีค่ามากเพราะองค์กรใดที่มีผู้นำเชิงพุทธที่ดีองค์กรนั้นก็จะได้ไปด้วย การบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในสังคมปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นการปฏิบัติตนที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม ดังจะพบเห็นจากสื่อ เช่น มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน การทุจริตการจัดซื้อจัดจ้าง สรรหาวัสดุ ครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้าง จากข้อมูลนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาจำนวนหนึ่งมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องนำแนวคิด เรื่อง ภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา โดยหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา เช่น พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 ทศพิธราชธรรม อคติ 4 สังคหวัตถุ 4 กัลยาณมิตรธรรม 7 และสัพปุริสธรรม 7 เป็นต้น (ชนกพร เทียมวิไล, 2556)

กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา เป็นหนึ่งในกลุ่มโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาปรับปรุงหน่วยงาน ด้านคุณธรรมและ ความโปร่งใสในการบริหารงาน โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล การปฏิบัติตน ให้มีคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษา มีความสำคัญต่อการบริหารงานในองค์กร เป็นการ สร้างศรัทธา การยอมรับนับถือ และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และคนในสังคม อีกทั้ง ย่อม ก่อให้เกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและสามารถจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชายินดี ปฏิบัติงานด้วย ความเต็มใจ เต็มความสามารถจนเกิดเป็นความสามัคคี รักใคร่ ประองตอง ซึ่งผู้บริหารที่ดีควรตระหนัก อยู่เสมอว่าการบริหารงานที่ดีนอกจากต้องมีหลักในการทำงาน โดยยึดหลักกฎหมายระเบียบ คำสั่ง ธรรมเนียมและประเพณีปฏิบัติแล้ว ผู้บริหารยังต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง บริหารงานโดยยึด หลักธรรมาภิบาล สอดคล้องกับนโยบายของกลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา (แผนปฏิบัติการกลุ่มสหวิทยาเขต พระขัติยะวงษา, 2565) ดังนั้นการพัฒนาผู้นำให้มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ จึงเป็นเป้าหมายอันดับแรกของการ ดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวจากการศึกษาหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำมี หลากหลาย ทำให้กำหนดขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขวาง และอาจทำให้เกิดความยุ่งยากในการ เลือกลักษณะไปเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาที่ แตกต่างกันไป ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยของจักรชัย แก้วพิภพ (2561) ที่ทำวิจัยเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19 ทำให้ทราบว่ามีความครอบคลุมหลักการครองตน หลักการ ครองคน และหลักการครองงานมากที่สุด คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 และนิวัฒน์ ทรหาญ (2561) ที่ได้ ทำการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษากลุ่มพัฒนาคุณภาพ การศึกษาม่วงสว่าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 โดยหลักธรรม ดังกล่าวมีความครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในทุกด้าน

จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษาร้อยเอ็ด ผ่านมุมมองของบุคลากร เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา ให้ เกิดประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษาร้อยเอ็ด

2.2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากร ที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษาร้อยเอ็ด จำแนกตาม ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของบุคลากรที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษาร้อยเอ็ด

3. สมมติฐานการวิจัย

3.1 บุคลากรที่มีตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด แตกต่างกัน

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

4.1 ผลการวิจัยจะได้ให้ข้อมูลให้กับสถานศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบถึงระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของบุคลากร กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

4.2 หน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานการพัฒนาส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาให้มี ประสิทธิภาพขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารจำนวน 28 คน และกลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอน จำนวน 191 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 219 คนโดยใช้ตารางเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) และการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะของบุคลากรที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ค่าความตรงตามเนื้อหาอยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.93 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลกับบุคลากรโรงเรียน กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรโรงเรียน กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เก็บข้อมูลแบบออนไลน์ผ่าน QR Code ในโปรแกรม Google Form ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาทั้งหมด 219 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ส่วนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่และร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ สถิติทดสอบสมมติฐานการเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวแปรอิสระสองกลุ่ม ใช้ t-test (Independent Sample) สถิติทดสอบสมมติฐานการเปรียบเทียบความแตกต่างของตัวแปรอิสระสามกลุ่มใช้ F-test (One Way ANOVA)

6. ผลการวิจัย

6.1 ผลการศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขต พระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา โดยรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ			
	\bar{X}	S.D.	อันดับ	แปลผล
1. ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ	3.84	0.77	1	มาก
2. ด้านอรรถัญญาตา รู้จักผล	3.63	0.75	7	มาก
3. ด้านอรรถัญญาตา รู้จักตน	3.74	0.82	4	มาก
4. ด้านมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ	3.75	0.78	2	มาก
5. ด้านกาลัญญาตา รู้กาล	3.71	0.77	5	มาก
6. ด้านปริสัญญญาตา รู้จักชุมชน	3.75	0.79	3	มาก
7. ด้านบุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล	3.68	0.77	6	มาก
รวมเฉลี่ย	3.73	0.78	-	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขต พระขัติยะวงษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$, S.D.=0.78) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ ($\bar{X}=3.84$, S.D.=0.77) รองลงมาคือ ด้านมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ ($\bar{X}=3.75$, S.D.=0.78) ด้านปริสัญญญาตา รู้จักชุมชน ($\bar{X}=3.75$, S.D.=0.79) ด้านอรรถัญญาตา รู้จักตน ($\bar{X}=3.74$, S.D.=0.82) ด้านกาลัญญาตา รู้กาล ($\bar{X}=3.71$, S.D.=0.77) ด้านบุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล ($\bar{X}=3.68$, S.D.=0.77) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านอรรถัญญาตา รู้จักผล ($\bar{X}=3.63$, S.D.=0.75)

1) ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถตัดสินใจในการบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้อย่างขั้นตอน รอบคอบ และถูกต้อง รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจที่ดีในหลักการ และกฎระเบียบของการบริหารสถานศึกษา และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา บริหารสถานศึกษาตามหลักกฎหมายทางการศึกษา

2) ด้านอรรถัญญาตา รู้จักผล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหาร สถานศึกษามีจุดมุ่งหมาย เป้าหมายการบริหารสถานศึกษา รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริม ให้ครูจัดการเรียนการสอนสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์และความแตกต่าง ระหว่างบุคคลของ นักเรียน เพื่อส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ในสถานศึกษา และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหาร สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์ และเป้าประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาสถานศึกษาในระยะสั้น และระยะยาว

3) ด้านอัตตัญญาตา รู้จักตน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่โดยไม่ละทิ้งหน้าที่ทางราชการ รองลงมา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีและเสียสละกับบุคลากรในสถานศึกษา และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการเลียงจากอบายมุขและสิ่งเสพติด

4) ด้านมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่นในการบริหารงบประมาณตามสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา รองลงมา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติงานโดย ไม่หวังอามิสสินจ้างจากใต้บังคับบัญชา นักเรียนและ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารงานที่สอดคล้องกับทรัพยากรในการบริหารสถานศึกษา

5) ด้านกาลัญญาตา รู้กาล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผู้บริหารสถานศึกษาปลูกฝังให้บุคลากรและนักเรียน ทำงานให้เสร็จสมบูรณ์ไม่ค้างค้ำ รองลงมา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดีในการตรงต่อเวลา และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นตัวอย่างที่ดีในการบริหารจัดการเวลาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์กร

6) ด้านปริสัญญาตา รู้จักชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผู้บริหารสถานศึกษานำองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชนตามโอกาสอย่างสม่ำเสมอ รองลงมา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเข้าใจบริบท ความเชื่อ ค่านิยมของผู้ปกครองและชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูออกเยี่ยมบ้านเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครอง นักเรียนและครู

7) ด้านบุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้ ได้รับการพัฒนาและประสบการณ์ อยู่เสมอ รองลงมา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนคนที่มีความรู้ ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ผู้บริหารสถานศึกษาพร้อมรับฟังการชี้แจงข้อคิดเห็นและเปิดโอกาสให้บุคลากรได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารสถานศึกษา

6.2 การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมและรายด้านทั้งหมดไม่แตกต่างกัน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านบุคคลัญญาตา รู้จักบุคคล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ ด้านอัตตัญญาตา รู้จักผล ด้านมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ ด้านกาลัญญาตา รู้กาล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนตำแหน่งและประสบการณ์การทำงานไม่แตกต่างกัน

6.3 สรุปข้อเสนอแนะ ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ ผู้บริหารควรบริหารสถานศึกษาตามหลักกฎหมายทางการศึกษา ด้านอัตตัญญาตา รู้จักผล ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อพัฒนาสถานศึกษาในระยะสั้นและระยะยาว ด้านอัตตัญญาตา รู้จักตน ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการเลียงจากอบายมุข และสิ่งเสพติด ด้าน

มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้กำหนดนโยบายในการบริหารงานที่สอดคล้องกับทรัพยากร ในการบริหารสถานศึกษา ด้านกาลัญญูตา รู้จักกาล ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นตัวอย่งที่ดีในการบริหารจัดการเวลาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์กร ด้านปรีสัญญูตา รู้จักชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการส่งเสริมให้ครูออกเยี่ยมบ้านเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครอง นักเรียนและครู และด้านบุคคลัญญูตา รู้จักบุคคล ผู้บริหารสถานศึกษาควรร่วมรับฟังการชี้แจงข้อคิดเห็นและเปิดโอกาสให้บุคลากรได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารสถานศึกษา

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลผู้วิจัยเสนอการอภิปรายผลเฉพาะประเด็นสำคัญดังนี้

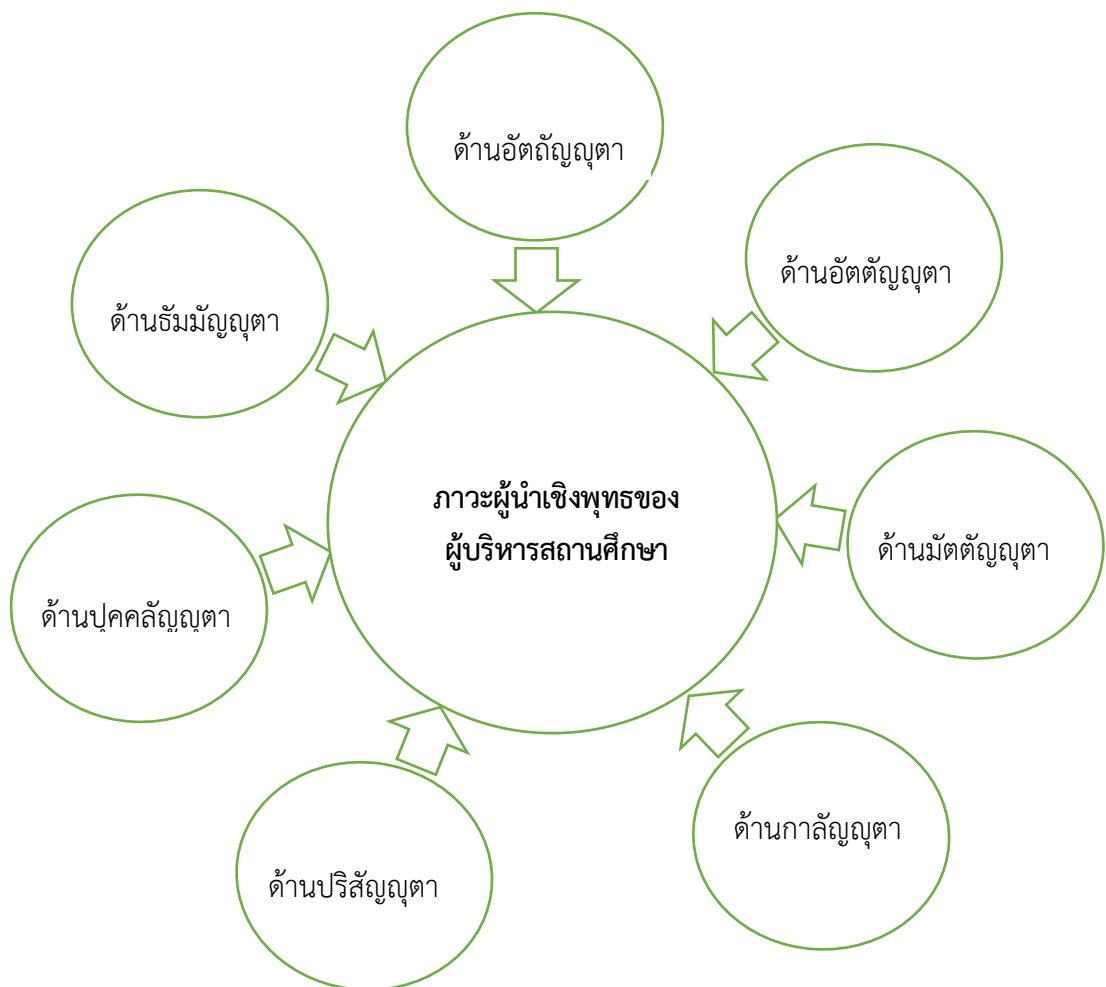
7.1 ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ภาวะที่ผู้นำมีความรู้ มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบในการทำงาน เป็นผู้ประสานงานที่ดีระหว่างบุคลากรภายในองค์กร มักใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับหลักการบริหารงาน และบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยหลักธรรมที่เหมาะสม คือ สัปปริสธรรม 7 ประกอบด้วย ธรรม มัญญูตา อตถัญญูตา อตตัญญูตา มัตตัญญูตา กาลัญญูตา ปรีสัญญูตา และบุคคลัญญูตา สอดรับกับงานวิจัยของ พระมหาเจริญชัย จันทสาโร (ตาลพันธ์) (2561) ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ตามความคิดเห็นของบุคลากร พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ตามความคิดเห็นของบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้านและอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน ดังนี้ ด้านบุคคลัญญูตา ด้านกาลัญญูตา ด้านมัตตัญญูตา ด้านปรีสัญญูตา ด้านธรรมมัญญูตา ด้านอนัตตัญญูตา ด้านอนัตถัญญูตา ตามลำดับ

7.2 การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจที่ดีในหลักการและกฎระเบียบของการบริหารสถานศึกษา เข้าใจในหน้าที่ของตนเองและตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญของตน รวมถึงมีการกระจายอำนาจการบริหารงาน 4 ฝ่าย คือ งานบริหารวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารบุคคล งานบริหารทั่วไป สามารถตัดสินใจในการบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้อย่างขั้นตอน รอบคอบ และถูกต้อง ด้วยการนำหลักธรรมที่ครอบคลุมหลักการครองตน หลักการครองคน และหลักการครองงานมากที่สุด คือ หลักสัปปริสธรรม 7 มาใช้ในการทำงานซึ่งความครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในทุกด้าน สอดคล้องกับงานวิจัย ญฐนัย อินทร์แก้ว (2564) ได้ศึกษาการบริหารงานบุคคลโดยใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 พบว่า เปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลโดย

ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม ศึกษา อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 28 จำแนกตามสถานภาพไม่แตกต่างกัน

8. องค์ความรู้ใหม่

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ร้อยเอ็ด มี 7 แนวทางตามหลักสัปปุริสธรรม 7 คือ 1. อดัมมัญญา
2. อตถัญญา 3. อตตัญญา 4. มัตตัญญา 5. กาลัญญา 6. ปริสัจญญา และ 7. ปุคคลัญญา
ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ร้อยเอ็ด

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

9.1.1 จากผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนภาวะผู้นำเชิง

พุทธของผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาของกลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้บริหารได้เข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มความรู้และ ทักษะด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธ เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและส่งผลต่อคุณภาพของสถานศึกษามากขึ้น

9.1.2 จากผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ของกลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ อยู่ในระดับมาก ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนให้ผู้บริหารสถานศึกษานำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ในสถานศึกษา ที่จะส่งผลต่อความสามารถตัดสินใจในการบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้อย่างมีขั้นตอน รอบคอบ และถูกต้อง

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ได้ดังนี้

9.2.1 ด้านธัมมัญญาตา รู้จักหลักการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความสามารถตัดสินใจในการบริหารงานให้เป็นไป ตามนโยบายที่วางไว้อย่างมีขั้นตอน ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจที่ดีในหลักการและกฎระเบียบของการบริหารสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นนักวางแผน เป็นผู้วางนโยบาย ควบคุม สั่งการให้งานด้านต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายงานตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

9.2.2 ด้านอัตถัญญาตา รู้จักผล ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมายการบริหารสถานศึกษา อย่างชัดเจน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนิเทศติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาต่อยอดต่อไป

9.2.3 ด้านอัตตัญญาตา รู้จักตน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่โดยไม่ละทิ้งหน้าที่ทางราชการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีและเสียสละกับบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ในทุกสถานการณ์ได้ดี

9.2.4 ด้านมัตตัญญาตา รู้จักประมาณ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่นในการบริหารงบประมาณตามสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติงานโดย ไม่หวังอามิสสินจ้างจากผู้ใต้บังคับบัญชา นักเรียนและ ผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างให้ผู้ใต้บังคับบัญชานำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

9.2.5 ด้านกาลัญญาตา รู้กาล ผู้บริหารสถานศึกษาควรปลูกฝังให้บุคลากรและนักเรียนทำงานให้เสร็จสมบูรณ์ไม่ค้างคา ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการตรงต่อเวลา และผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดจากการบริหารงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามสถานการณ์

9.2.6 ด้านปริสัญญญาตา รู้จักชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำองค์กรเข้าร่วมกิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชนตามโอกาสอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความเข้าใจบริบท ความเชื่อ ค่านิยมของผู้ปกครองและชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ทั้งยังควรเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานภายนอกองค์กร

9.2.7 ด้านบุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคลากรได้เพิ่มพูนความรู้ ได้รับการพัฒนาและประสบการณ์อยู่เสมอ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนคนที่มีความรู้ ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่ส่งเสริมบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีผลงานที่น่าชื่นชม ให้ได้รับพิจารณาความดี ความชอบที่เหมาะสม

9.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

9.3.1 ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

9.3.2 ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

9.3.3 ควรศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด

10. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา. (2565). แผนปฏิบัติการกลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา. ร้อยเอ็ด : กลุ่มสหวิทยาเขตพระขัติยะวงษา.
- ขวัญพิชชา มีแก้ว. (2562). การบริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- จักรชัย แก้วพิภพ. (2561). ภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ชนกพร เทียมวิไล. (2556). ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิวัฒน์ ทรหาญ. (2561). ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษากลุ่มพัฒนาคุณภาพการศึกษาม่วงสว่าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. สารนิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูพิศาลจริยากร เลขธมโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัตินิ. (2562). จริยธรรม : ปัญหา พฤติกรรม และการจัดการในปัจจุบันของสังคมไทย. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 5(2). 131-145.

- พระณัฐพงษ์ กิจจสาโร (พลเวียง). (2558). การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด ตามหลักสัปปุริสธรรม 7. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด**. 4(1). 88-103.
- พระอรรถวิทย์ อินทวิโส (เดชเถกิงไพร). (2559). **ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มลวิภา สีขเรศ. (2559). **รูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงพุทธบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- Krejcie, R.V., & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. **Educational and Psychological Measurement**. 30(3). 607-610.